

TRANSFORMACIJA PREDSTAVNIČKE FUNKCIJE POLITIČKIH STRANAKA

Doc. dr. sc. Slaven Ravlić *

UDK: 321.7

329:321.7

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: rujan 2007.

U radu se analiziraju uzroci i posljedice smanjivanja važnosti predstavničke funkcije političkih stranaka. Taj se proces nastoji objasniti sa stajališta dviju modernih teorija stranačke promjene: teorije rascjepa i teorije kartelizacije. Na primjeru razvoja stranaka u Zapadnoj Europi i nastajanja stranaka i stranačkog sustava u Hrvatskoj pokazuje se da se predstavnička funkcija stranaka oblikovala i mijenjala u povezanosti s razvojem i transformacijom stranaka i stranačkih sustava. Te su promjene dovele stranke u proturječnu poziciju: s jedne strane, udaljivanjem od društva i uklapanjem u državu prestale su obavljati svoju nekad temeljnu funkciju predstavljanja društvenih interesa i oslabile su svoju društvenu legitimnost, a s druge strane, one su ipak ostale ključni kolektivni akteri. Ta je pozicija dugoročno neodrživa, jer ne vodi samo nestajanju predstavničke funkcije stranaka nego i krizi stranaka i ugrožavanju cijelog sustava liberalne demokracije.

Ključne riječi: predstavnička funkcija, teorija rascjepa, teorija kartelizacije, transformacija političke stranke

UVOD

Nepovjerenje prema političkim strankama u zapadnim demokracijama nije posve nov fenomen. Jack Dennis je polovinom 1960-ih primijetio da su “antistranačke norme i predodžbe prisutne kao živući dio političke kulture” u mnogim zapadnim sustavima.¹ Potkraj 1960-ih neki su politolozi i politički

---

* Dr. sc. Slaven Ravlić, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg maršala Tita 14, Zagreb

¹ J. Dennis, Support for the Party System by the Mass Public, *American Political Science Review*, 60 (3), 1966, str. 613.

sociolozi uočili povećanje skepticizma prema strankama u zapadnoj javnosti. Sa svršetkom poslijeratnog rasta na početku 1970-ih poraslo je mnijenje o neučinkovitosti stranaka i stranačkih politika. Neuspjesi zapadnih vlada da rješavaju ključne nacionalne probleme djelovali su na negativnu percepciju stranaka, jer su ti neuspjesi povezani s glavnim strankama.² Izazovi novih društvenih pokreta povećali su antistranački osjećaj. Stranke su se počele shvaćati prijetnjom demokratskom sustavu, a stranačka demokracija degeneracijom demokratske vladavine. Slom Demokršćanske stranke i kriza stranačkog sustava u Italiji na početku 1990-ih činili su se tek jednim od simptoma sve dublje krize zapadnih stranaka i stranačkih sustava. Rastući proces globalizacije smanjio je autonomiju odlučivanja nacionalnih vlada, što je dodatno ojačalo svijest o nemoći stranaka, pa je, u uvjetima neuspjeha vladinih politika, već prisutno nezadovoljstvo glavnim strankama preraslo u opće nezadovoljstvo strankama. U zapadnim se medijima stranke danas razmatraju uglavnom u negativnom kontekstu (financijski skandali, korupcija, gubljenje članstva, opadanje potpore građana).

Istodobno, očit je jaz između javnog mnijenja i prevladavajućeg mišljenja stručne javnosti. U stručnoj se politološko-sociološkoj javnosti uvjerljivo tvrdi da su političke stranke središnja institucija zapadnih sustava, da bez njih nije moguće funkcioniranje modernih demokracija, da su one jedan od najznačajnijih izuma modernog svijeta. Kako bi se provodili izbori, kako bi djelovao parlament, kako bi se osigurala veza birača i vlasti, kako bi se oblikovale političke elite, kako bi se uopće organizirao politički život - retorički se pitaju mnogi politički teoretičari i istraživači. Iz takve je retorike, inače razumljive u otporu vladajućem antistranačkom osjećaju, osobito u tranzicijskim zemljama gdje su pluralizam i stranke novi fenomeni, lako upasti u apologetsko prikriivanje negativnih tendencija ili zanemarivanje uznemirujućih znakova.³ A oni su sve uočljiviji. Uz već spomenute, jedan od izrazitih znakova nepovjerenja u vodeće,

² P. Webb, Political Party and Democracy: The Ambiguous Crisis, *Democratization*, 12 (5), 2005, str. 637.

³ Ta je apologetika uočljiva u kritici teorije o kartelizaciji stranačkog sustava i nastanku kartelske stranke, koja je pokušala razviti drukčiji, netradicionalan pogled na razvoj i suvremenu dinamiku stranaka i stranačkih sustava u zapadnim demokracijama te omogućiti objašnjenje nekih negativnih tendencija. Usp. opsežan kritički tekst Herberta Kitschelta, Citizens, Politicians, and Party Cartelization: Political Representation and State Failure in Post-industrial Democracies, *European Journal of Political Research*, 37 (2), 2000, str. 149-179.

“sistemske” stranke može se odčitati iz stalnog, iako neujednačenog, rasta radikalno desnih, “antisistemskih” stranaka u nizu europskih zemalja.⁴ Otud se u dijelu stručne literature od kraja 1990-ih počinje govoriti o krizi stranaka i posljedicama za demokratske poretke.

Postoji li kriza stranaka? Ili je riječ tek o prilagodbi novim uvjetima? Koja je sastavnica ili funkcija stranke najviše ugrožena i koji su uzroci te ugroženosti? Bez obzira na to govori li se o krizi ili o transformaciji stranaka, jedna od bitnih funkcija stranke postala je krajnje prijeporna - njezina predstavnička funkcija. Bitna funkcija stranaka je artikulacija i agregacija interesa i zahtjeva birača (društva) te njihovo unošenje u politički proces. Postoji raširena javna percepcija da stranke ne obavljaju predstavničku funkciju, a relevantne stručne rasprave su pokazale da je ta funkcija izgubila važnost ili je ona znatno smanjena. No, nema suglasnosti oko uzroka i značaja toga fenomena. S jedne se strane smatra da je to nužan ishod društvenih i tehnoloških promjena kojima su se stranke samo prilagodile. S druge se strane dokazuje da je proces slabljenja predstavničke funkcije pokazatelj krize stranaka i sustava, jer je posljedica udaljivanja stranaka od društva i uklapanja u državu te redukcije demokracije.

IZVORI PREDSTAVNIČKE FUNKCIJE STRANKE: TEORIJA RASCJEPJA

S. M. Lipset je podsjetio da su političke stranke nužnost u demokracijama, jer demokracija podrazumijeva natjecanje programa, a ne ličnosti, politika, a ne individualnih stajališta.⁵ Ideja o važnosti stranaka u potpunosti se oblikovala u 20. stoljeću, kad su stvoreni uvjeti za funkcioniranje pluralističke demokracije: masovno biračko tijelo koje se moralo organizirati, prihvaćanje društvenog i političkog pluralizma kao poželjnog stanja te pomak od pojedinca kao subjekta na društvenu skupinu. Tome je pridonijelo shvaćanje demokracije kao natjecateljskog sustava izbora vodstva.⁶

⁴ Taj se fenomen podcjenjuje i obično svodi na Slobodarsku stranku u Austriji i Sjevernu ligu u Italiji. Pritom se zanemaruje da taj fenomen jača i u drugim europskim zemljama (npr. Nizozemska i Njemačka), ali i da npr. u Italiji glavna takva stranka nije Sjeverna liga, nego Berlusconijska stranka Forza Italia (usp. D. Grubiša, *Berluskonizam: talijanski politički dossier 2001.-2006.*, Adamić, Rijeka, 2007).

⁵ S. M. Lipset, The Indispensability of Political Parties, *Journal of Democracy*, 11, 2000, str. 48.

⁶ J. Schumpeter, *Kapitalizam, socijalizam i demokracija*, Globus, Zagreb, 1981, str. 342-347.

U tradicionalnoj liberalnoj optici, koja još značajno utječe na percepciju stranaka u javnosti, stranke su nositelji partikularizma i korporativizma, a njihova se uloga u političkom sustavu uspoređuje s ulogom staleža u srednjovjekovnom društvu. To su stajalište, s drugih polazišta, dijelili klasični demokratski mislioci kao što je Rousseau. Edmund Burke otvorio je dalekosežan zaokret. U *Razmišljanjima o uzroku sadašnjih nezadovoljstava* (1770) Burke je dao prvu pozitivnu definiciju stranke: "Stranka je skupina ljudi udruženih radi unapređenja nacionalnog interesa zajedničkim naporima na nekom posebnom načelu u kome su svi složni." To je skupina ljudi ujedinjena na javno priznatom načelu, koji djeluju kao ustavna veza između kralja i parlamenta, osiguravajući konzistentnost i snagu na vlasti i načelnost kritike u opoziciji. Stranačke podjele su "neodvojive od slobodne vladavine". "Povezanost u politici prijeko je potrebna za ispunjenje naših javnih dužnosti". Burke uključuje stranke u polje vlasti, njihov posao su bitna pitanja održanja poretka i vodstva. Za Burkea stranka nije suprotna nacionalnom interesu, nego ga unapređuje, bilo u vlasti ili u oporbi, jer su vlast i oporba dijelovi istog poretka.⁷ Iako nastalo na oskudnom empirijskom materijalu, Burkeovo razmišljanje o strankama ("intelektualni proboj") izgleda anticipacija onoga što će znatno kasnije doći.⁸ No, on je zapravo anticipirao elitnu stranku (Duvergerovu kadrovsku stranku), koja će dominirati prvim razdobljem razvoja stranaka. Ta je Burkeova stranka bila Weberova "stranka uglednih ljudi", grupa zastupnika povezana zajedničkim mišljenjem i glasovanjem u parlamentu, labavo povezana oko nekoliko uglednih ličnosti. Njihove uzajamne sklonosti proizlaze iz bliskosti u mišljenju, a ne u obvezanosti nekim posebnim interesima, jer dijele isti opći interes obrane vlasničkog društva. Šezdeset i pet godina kasnije, u jednom mladenačkom radu, J. S. Mill vidio je stranke kao izraz potrebe za održanjem načela suprotnosti mišljenja u društvu i politici i instrument radikalne političke reforme. One se ne zasnivaju na nekom posebnom interesu ili pitanju, kao sva druga udruženja, već na dvama velikim političkim načelima - konzervativizmu i liberalizmu. Ta načela izražavaju "crtu razgraničenja" između dviju velikih stranaka: konzervativna stranka izražava interese privilegiranih klasa, "koje su zadovoljne svojim položajem, koji drže da institucije zemlje dobro rade za njih", koje "napreduju pod postojećim institucijama bolje nego što bi se mogle

⁷ E. Burke, *Thoughts on the Cause of the Present Discontents*, u: *Burke's Politics: Selected Writings on Reform, Revolution, and War*, ur. R. J. S. Hoffman i P. Levack, Alfred A. Knopf, New York, 1949, str. 30-31.

⁸ G. Sartori, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002, str. 20-21.

nadati da će napredovati s bilo kakvim promjenama i koje su stoga prirodni konzervativci”; liberalna stranka izražava interese isključenih klasa, svih koji se osjećaju ugnjetavani, s kojima se nepravедno postupa, koji su oporezivani više nego drugi ili u korist drugih, koji trpe zbog niskih nadnica, niskih profita ili traže zaposlenje, kojima su institucije zatvorene, općenito interese “onih klasa koje su nezadovoljne svojim položajem te stoga čine prirodne radikale”.⁹ Umjesto postojećih stranaka - vigovaca i torijevaca, koje funkcioniraju uglavnom kao dvije frakcije aristokracije, te se “njihova politika razlikuje kao sjena od sjenke”, nastale bi dvije prave stranke temeljene na “dva velika načela”.¹⁰ Iako je govorio retorikom načela, Mill je uočio rađanje klasne stranačke politike i utemeljenje stranaka duž dominantnog društvenog rascjepa, pa je tu utemeljio predstavničku funkciju stranke kao njezino bitno obilježje. On već vidi stranke u funkciji artikulacije i agregacije socijalnih i političkih interesa.¹¹ Međutim, u kasnijim radovima Mill je postao kritičan prema strankama.¹² To je izraz njegova empirijskog uvida u američku i britansku stranačku politiku i rastućeg straha da uvođenjem općeg prava glasa stranke ne postanu instrument demokratskog despotizma, posebno najbrojnije društvene klase - radništva. U *Razmatranjima o predstavničkoj vladavini* sabrao je negativnosti vezane uz stranke: 1. zanemarivanje političkih načela i pretvaranje svega u pitanje interesa stranke; 2. stranačka monopolizacija suzuje politički proces, ograničava politički izbor građana i guši političku raznolikost; 3. onemogućuje se izbor neovisnih javnih osoba, biraju se beznačajne stranačke osobe, političke se dužnosti pretvaraju u stranačke sinekure; 4. gubi se smisao političke rasprave, osobito njezina odgojna uloga, u parlamentu i javnosti, jer se stranački određeno mišljenje ne može mijenjati racionalnim argumentima; 5. stranke mogu postati instrument tiranije većine, posebno klasne tiranije radnika, one se temelje na užim, klasnim i frakcijskim interesima.¹³ Te su zamjerke postale sastavni dio liberalne retorike.

⁹ J. S. Mill, *Reorganization of the Reform Party*, *Collected Works of John Stuart Mill*, sv. VI, Toronto University Press and Routledge & Kegan Paul, Toronto/London, 1982, str. 469-470.

¹⁰ *Ibid.*, str. 495.

¹¹ Pri tome, on je, kao i drugi građanski radikali, mislio da je unutar iste, liberalne, stranke moguće pomiriti interese radničke i srednje klase.

¹² S. Ravlić, *Poredak slobode: politička misao Johna Stuarta Milla*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2001, str. 254-262.

¹³ J. S. Mill, *Razmatranja o predstavničkoj vladavini*, u: J. S. Mill, *Izabrani politički spisi*, ur. S. Ravlić, sv. II, Informator i Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1989, str. 142-145.

U Millovu shvaćanju možemo uočiti dvije bitne postavke koje vode u suprotnim smjerovima: prvo, isticanje važnosti stranke kao predstavničke institucije i, drugo, strah od stranke kao instrumenta klasne vladavine. Dok prva postavka smjera prema što potpunijem razvoju predstavničke funkcije stranke, druga izražava strah od njezina negativnoga razvoja. Zašto je predstavnička funkcija toliko važna? Koji su njezini izvori? Kako se oblikovala i mijenjala?

Giovanni Sartori u knjizi *Stranke i stranački sustavi* (1976, hrv. prijevod 2002), koja se, uz Duvergerovu knjigu *Političke stranke*, smatra modernim klasikom literature o strankama, stranke je odredio kao ključnu posredničku i instrumentalnu strukturu između društva i vlasti. Prema njemu, stranke su kanali izražavanja i način predstavljanja. "Stranke su kanali izražavanja. To znači da su one prije svega i iznad svega sredstva predstavništva. Stranke su sredstvo ili posrednik u predstavljanju naroda putem izražavanja njegovih zahtjeva."¹⁴ Kada su se stranke razvijale, nisu to činile da bi narodu prenosile želje vlasti, nego da bi vlastima prenosile želje naroda. Stranke su postajale sredstva izražavanja usporedo s procesom demokratizacije politike. Istodobno odgovorna vlast postala je responzivna zato što su stranke osigurale kanale za artikuliranje, komuniciranje i ostvarivanje zahtjeva onih kojima se vlada. Otud su te dvije funkcije stranaka - predstavljanje i izražavanje - njihove glavne aktivnosti, pa Sartori i govori o predstavničkoj i ekspresivnoj funkciji.¹⁵ Od tih dviju glavnih aktivnosti stranaka, on izdvaja ekspresivnu funkciju. Smatra da se pojam predstavništva u odnosu prema stranci sučeljava s dvije teškoće: prvo, teško ga je svesti na stranke, jer iako nema izražavanja bez predstavljanja, prijeporno je za stranke reći da predstavljaju svoje birače, a ne svoje članove, te drugo, još važnije, što je predstavništvo posve zamislivo i moguće bez stranaka. Zbog toga "predstavnička funkcija stranaka teško se može istaknuti kao njihova glavna i određujuća funkcija". Otud je logično njegovo uže određenje stranke: "Stranke su, prije svega, sredstva izražavanja koja obavljaju ekspresivnu funkciju."¹⁶ Kao sredstva izražavanja, one "prenose zahtjeve, *podupirući ih pritiskom*". Očito je da je Sartori pošao od određenja stranke kao sredstva predstavništva, kao posrednika u predstavljanju naroda putem izražavanja njegovih želja i zahtjeva. Čak kad takvu opću predstavničku ulogu razdvaja na dvije funkcije, on je

¹⁴ G. Sartori, *Stranke i stranački sustavi*, str. 40.

¹⁵ Naglašava da njegov popis ne uključuje Almondove funkcije "artikulacije" i "agregacije" interesa, jer je prerano za uvođenje "previše pojedinosti".

¹⁶ G. Sartori, *Stranke i stranački sustavi*, str. 41.

pokazao da je predstavnička funkcija stranaka, ako ne “glavna i određujuća funkcija”, jedna od onih osnovnih funkcija koje se ne mogu zaobići kao “suviše pojedinosti”. U gotovo svim se klasičnim tipologijama funkcija stranaka predstavnička funkcija izdvaja među osnovne funkcije političke stranke. Štoviše, u nekim utjecajnim tipologijama upravo se Sartorijeva ekspresivna funkcija “pokriva” i zamjenjuje s predstavničkom funkcijom, ili se zapravo smatra sastavnicom predstavničke funkcije u širem smislu, a u tom je smjeru moguće interpretirati njegovo izvođenje. Tako David Apter razlikuje samo dvije bitne funkcije stranaka u demokratskim sustavima: nadzor nad izvršnom vlašću te predstavljanje različitih interesa, pri čemu se u predstavljanje interesa uključuje sav onaj složeni proces posredovanja između društva i vlasti - od artikulacije i agregacije interesa do prenošenja zahtjeva prema vlasti.¹⁷ Suvremeni politolog Andrew Heywood smatra funkciju predstavljanja prvom i osnovnom funkcijom stranaka te je određuje kao njezinu sposobnost da iznosi stajališta članova i birača i daje odgovore na njih.¹⁸ U tom su smislu političke stranke najznačajnije sredstvo za davanje inputa što osigurava da vlada odgovara na potrebe i želje društva. Ta se funkcija najbolje ispunjava u potpuno natjecateljskom sustavu koji prisiljava stranke na otvorenost prema preferencijama birača. U političko-sociološkom smislu polazi se od uvida da sve stranke politički predstavljaju posebne društvene interese kao interese određenih društvenih klasa i skupina: socijalističke i socijaldemokratske interese radništva i radno ovisnih dijelova društva, konzervativne interese srednje klase i poslovnih krugova, ekološke interese ekološke stranke i skupine i slično. Neke stranke to čine toliko izravno da se više pojavljuju kao svojevrсни politički sindikati (npr. stranka umirovljenika).

Stranke su postale središnjom institucijom civilnoga društva i moderne demokracije kad su prihvaćene kao legitimni posrednici između društva (građana) i države. U borbi za vlast one nastupaju kao predstavnici različitih društvenih interesa koje pretvaraju u političke interese. Takva je pozicija stranaka institucionalizirana u predstavničkom sustavu europskih zemalja. Liberalni model predstavnštva posredstvom individualnih predstavnika zamijenjen je modelom kolektivnog predstavnštva posredstvom stranaka - modelom tzv. odgovorne stranačke vlade u kojemu biračko tijelo bira između dviju ili više stranaka na

¹⁷ D. Apter, *Political Parties: Introduction*, u: D. Apter i H. Eckstein (ur.), *Comparative Politics*, Free Press, New York, 1963, str. 330-331.

¹⁸ A. Heywood, *Politics*, 3. ed., Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2007, str. 276-277.

temelju njihovih programskih obećanja i postignuća njihove politike.¹⁹ Ti stranački programi i politike, a i ponašanje birača, određeni su trajnijim strukturama interesa koje stranke predstavljaju.

Istražujući oblikovanje zapadnoeuropskih političkih stranaka i trajne izvore potpore strankama, S. M. Lipset i S. Rokkan formulirali su 1967. teoriju rascjepa.²⁰ Analizirali su moderne političke podjele u Zapadnoj Europi kao rezultate dviju revolucija - nacionalne i industrijske. Te su revolucije stvorile društvene rascjepa koji su odredili stranačke podjele i biračko ponašanje. Prva, nacionalna revolucija, bila je politička transformacija i rezultirala je konfliktima centra i periferije. Ta je politička revolucija također vodila sukobu crkve i države - borbama između države, koja hoće dominirati, i crkve, koja nastoji održati svoja povijesna korporativna prava. Industrijska revolucija bila je ekonomska i potaknula je sukobe između poljoprivrede i industrije, sela i grada, odnosno zemljišne oligarhije i rastuće kapitalističke klase, a potom između kapitala i rada, odnosno kapitalista i radnika, kao ključnom rascjepu u modernim društvima. Ta četiri izvora sukoba: centar - periferija, država - crkva, poljoprivreda - industrija, kapital - rad, odredila su trajniji okvir za stranačke sustave europskih demokratskih država. Zapadnoeuropske stranke nastale su kao rezultat sukoba određenih trajnijim rascjepima oko kojih nastaju i dugotrajno se stabiliziraju određene konstelacije interesa. Dugoročno djelovanje društvenih rascjepa, koji jednom uspostavljeni ostaju trajnije prisutni u određenoj interesnoj konstelaciji, može objasniti zašto se zapadnoeuropske stranačke konstelacije, oblikovane na početku 20. stoljeća, nisu bitnije mijenjale sve do sredine 1960-ih. Ronald Inglehart primijetio je da se ta struktura rascjepa bitno promijenila, jer se zbio rascjep na vrijednosnoj razini kod pripadnika zapadnoeuropskih društava između vjernosti tradicionalnim materijalističkim vrijednostima (životni standard) i prihvaćanja novih postmaterijalističkih vrijednosti (pripadanje, identitet, poštovanje, samoostvarenje), koji je umanjio važnost ključnog rascjepa između rada i kapitala.²¹ Činilo se da te uvide potvrđuje pojava i djelovanje

¹⁹ Usp. A. H. Birch, *Representation*, Macmillan, London, 1972; S. Ravlić, Izaslanik i povjerenik: dva lica političke reprezentacije, *Društvena istraživanja*, 7 (1-2), 1998.

²⁰ S. M. Lipset i S. Rokkan, *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction*, u: Lipset i Rokkan (ur.), *Party Systems and Voter Alignments*, Free Press, New York, 1967.

²¹ R. Inglehart, *Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*, Princeton University Press, Princeton, N. J., 1977; R. Inglehart, *The Changing Structure of Political Cleavages in Western Society*, u: R. J. Dalton, S. C. Flanagan i P. A. Beck

novih društvenih pokreta, posebno ekološkog, koji su bili izazov postojećim stranačkim sustavima. Međutim, rezultat svega bio je da je starim rascjepima dodan nov. Novi izazov pojavio se s pokušajem primjene teorije rascjepa na objašnjenje oblikovanja stranaka u tranzicijskim zemljama. Tako primjerice Klaus von Beyme navodi osam društvenih rascjepa: uz četiri tradicionalna te moderni rascjep između materijalističkih i postmaterijalističkih vrijednosti, tu su još tri nova rascjepa: između starog poretka i protransformacijskog poretka, centralizma i decentralizma te između okcidentalizma (zapadnjaštva) i nacionalizma.²²

Teorija društvenih rascjepa omogućila je da se bolje razumije nastanak, razvoj te trajnost potpore birača i stabilnost stranaka kao i priroda njihovih razlika i sukoba te da se uoče različite kategorije europskih stranaka, svake od njih povezane s predstavljanjem određene konstelacije interesa i vrijednosti, s kojom je u oprjeci s nekom drugom. Tako je Klaus von Beyme utvrdio postojanje deset vrsta stranaka koje se u zapadnim društvima povijesno sukobljuju jedna s drugom predstavljajući različite društvene interese i vrijednosti: konzervativne (za obranu tradicionalnih vrijednosti i odnosa moći, a protiv društvenih promjena), liberalne (protiv konzervativaca i za slobodno poduzetništvo), radničke (protiv građanskog ili tržišnog sustava, a za poboljšanje socijalnog položaja radnika), seljačke (protiv industrijalizacije i za očuvanje sela), kršćanske (protiv odvajanja crkve od države, a za ulogu kršćanskih načela i vrijednosti), komunističke (protiv formalnih čovjekovih prava, a za diktaturu avangarde u ime radničke klase), fašističke (protiv demokratskog sustava, a za uspostavu naroda ili rase kao državnog suverena), regionalne (protiv državnog centralizma), ekološke (protiv shvaćanja razvoja kao gospodarskog rasta, a za očuvanje zdravog okoliša) te različite protestne stranke.²³ S obzirom na strukturu rascjepa i specifične socijalne sukobe, u tranzicijskim se zemljama mogu utvrditi

---

(ur.), *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies*, Princeton University Press, Princeton, N. J., 1984.

²² Usp. M. Kasapović, *Demokratska tranzicija i političke stranke*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 1996, str. 122. Šire o klasičnoj teoriji rascjepa i o njezinim različitim varijantama primijenjenim u objašnjenju postsocijalističkih stranačkih sustava vidi: N. Zakošek, *Polarizacijske strukture, obrasci političkih uvjerenja i hrvatski izbori 1990*, u: I. Grdešić, M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek, *Hrvatska u izborima '90*, Naprijed, Zagreb, 1991, str. 139-142; M. Kasapović, *Demokratska tranzicija i političke stranke*, str. 105-137; N. Zakošek, *Politički sustav Hrvatske*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002, str. 69-86.

²³ K. von Beyme, *Political Parties in Western Democracies*, Gower, Aldershot, 1985.

nove vrste stranaka, kao što je pojava nacionalnog pokreta ili saveza različitih političkih skupina i stranaka.

Predstavnička funkcija stranaka oblikovala se s ritmom demokratizacije zapadnoeuropskih sustava. Političke se stranke u modernom značenju razvijaju tek od polovine 19. stoljeća u procesu transformacije liberalne u demokratsku državu. Stranke su postale modernim strankama, a ne samo grupama zastupnika okupljenim oko istaknute ličnosti tek znatnim proširenjem prava glasa i omasovljenjem elektorata. M. Duverger je uvjerljivo prikazao proces nastanka stranaka i njihove oblike.²⁴ Prema njemu stranke su nastale na dva načina: prvo parlamentarnim putem, a drugo, oblikovanjem odozdo, iz društva, od onih koji su dotad bili isključeni iz prava glasa. Prvi, koji Duverger naziva općom shemom nastanka političkih stranaka, sastoji se u povezivanju "parlamentarnih grupa", koje konstituiraju sami zastupnici i "izbornih odbora" oblikovanih od samih građana s ciljem da utječu na proces izbora. Cilj toga povezivanja je dvostruk: osiguranje ponovnog izbora zastupnika i omogućivanje biračima, broj kojih je stalno rastao, da utječu na djelatnost svojih zastupnika. To je opća shema po kojoj su nastale dvije velike britanske stranke - Konzervativna i Liberalna, koje dominiraju britanskom politikom do 1920-ih godina, a jedna od njih do danas. Drugi način nastajanja stranaka, prema Duvergeru, jest izvanparlamentarni: stranke se oblikuju kao instrument utjecaja različitih interesnih grupa - masovnih organizacija, sindikata, crkve, profesionalnih udruženja, gospodarskih korporacija - na politički život. Na taj je način nastala Laburistička stranka u Britaniji te većina radničkih stranaka. Ograničeno pravo glasa proizvodi elitnu ili kadrovsku stranku, dok opće pravo glasa proizvodi masovnu ili, kako je Duverger naziva, "izvanjski stvorenu" stranku. Stranke formirane na izvanparlamentaran način najčešće su centraliziranije, ideološki homogenije, discipliniranije i u njima je manji utjecaj zastupnika u parlamentu (tzv. parlamentarne frakcije) nego u strankama nastalim na parlamentaran način. U masovnim je strankama predstavnička funkcija iznimno razvijena, one predstavljaju interese i vrijednosti određenih dijelova društva i vezane su za njih. Te se stranke ne ograničavaju na izbore, već djeluju na obrazovanje i aktiviranje svog masovnog članstva, imaju razvijen unutarnji demokratski život, a zanimaju se ne samo za politička nego i za ekonomska i socijalna pitanja.

Nastanak masovne stranke kao modernog tipa stranke ("izuma socijalista" - kako ju je označio Duverger) može dijelom objasniti zašto se Millov strah

---

²⁴ M. Duverger, *Political Parties*, John Willey and Sons, New York, 1963.

od negativnog razvoja predstavničke funkcije stranaka pokazao nepotrebnim, zašto se u uvjetima općeg prava glasa u zapadnim sustavima radnička stranka, predstavljajući interese radničke klase kao brojčane većine društva, nije uspostavila kao instrument klasne vladavine. Upravo suprotno, ostvarujući svoju predstavničku funkciju, masovna stranka pokazala se značajnim mehanizmom političke socijalizacije i integracije društva. Nakon proširenja prava glasa, u parlament je ulazila elita radničke klase, koja je tamo gdje je dolazila na vlast (npr. skandinavske zemlje, Velika Britanija) provodila važne reforme u radničkom interesu, a ostvarivala ih je postupno, mirnim i parlamentarnim sredstvima. Masovna radnička stranka pomogla je da se u razvijenim zapadnim demokracijama smanji opasnost revolucije, jer je provođenjem nužnih reformi sustav učinila prihvatljivim nižim klasama. Tu se pokazuje učinak predstavničke funkcije stranaka u demokraciji. U uvjetima masovnog biračkog tijela stranke osvještavaju i predstavljaju posebne društvene interese, ali im daju oblik općeg interesa da bi ih učinile prihvatljivim što većem broju građana. Time one "otupljuju" njihovu klasnu usmjerenost i oštrinu te obuzdavaju težnju svake trajnije društvene većine prema apsolutnoj vlasti (pa ih se označuje "smiriteljicama demokracije"). U uvjetima masovnog biračkog tijela stranke su se pokazale prijeko potrebnim demokratskim instrumentom realnog utjecaja građana u političkom procesu, održanja komunikacije između političke elite i građana te priskrblijanja masovne potpore sustavu.

Nakon Drugog svjetskog rata masovna stranka postaje dominantan tip političke stranke. To je doba velikog uspona zapadnoeuropskih zemalja, stvaranja socijalne države i stabilnog stranačkog sustava. Međutim, u 1960-im Otto Kirchheimer zapazio je rađanje "catch-all stranke", koja se razvila iz masovne stranke, a obilježava je smanjivanje važnosti ideologije, jačanje uloge vodstva, slabljenje utjecaja članova, potiskivanje tradicionalne klasne veza i okretanje biračima iz svih dijelova stanovništva te otvaranje različitim interesnim skupinama i uspostavljanje posebnih veza s nekim velikim interesnim skupinama.²⁵ Kao modelski tip takve stranke Kirchheimer je uzimao njemačku Kršćansko-demokratsku uniju (CDU). S pojavom catch-all stranke (ili narodne stranke kako se uobičajeno naziva)²⁶ počinje se preoblikovati i

²⁵ O. Kirchheimer, *The Transformation of West European Party Systems*, u: J. LaPalombara i M. Weiner (ur.), *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, Princeton, 1966.

²⁶ Usp. K. von Beyme, *Transformacija političkih stranaka*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002, str. 22.

smanjivati važnost predstavničke funkcije, jer stranke se ne javljaju samo u funkciji predstavljanja interesa i vrijednosti određenih dijelova društva, nego teže privlačenju raznovrsnih skupina glasača. Na početku 1980-ih godina Angelo Panebianco zamijetio je nastanak profesionalne izborne stranke.²⁷ Taj je tip stranke poslije podrobno opisan.²⁸ Obilježava ih potpuna usredotočenost na izbore, profesionalizacija vodstva, gubljenje članstva, niveliranje socijalnog sastava stranaka, podržavljenje financiranja, "amerikanizacija" (komercijalizacija izbornih borbi i medijska orijentacija). U njima predstavnička funkcija gubi važnost. S profesionalnom biračkom strankom kao da se zatvorio krug koji je otpočeo s elitnom strankom. Kako objasniti uzroke takve transformacije i njezine posljedice?

UZROCI SMANJIVANJA VAŽNOSTI PREDSTAVNIČKE FUNKCIJE: KARTELSKA TEORIJA

U poznatom članku iz 1995. Richard Katz i Peter Mair naznačili su specifičan pristup razumijevanju tog procesa.²⁹ Oni govore o kartelizaciji stranačkog sustava i nastajanju kartelske stranke. Taj se tip stranke počeo razvijati iz narodne stranke u 1970-ima i rezultat je simbioze stranaka i države, pretvaranja stranaka iz posrednika između države i civilnog društva u dio države i njezina agenta, pa se zapravo stranke "podržavaju", a država "postrančuje". Stranke se pretvaraju u "skupine vođa koje se natječu za mogućnost zauzimanja po-

²⁷ A. Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988. Talijansko izdanje Panebiancove knjige objavljeno je 1982.

²⁸ Usp. K. von Beyme, *Transformacija političkih stranaka*, str. 21-25.

²⁹ R. Katz i P. Mair, Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party, *Party Politics*, 1 (1), 1995, str. 5-28. Taj je rad doživio značajna osporavanja (usp. osobito H. Kitschelt, Citizens, Politicians, and Party Cartelization), ali i teorijska i empirijska potvrđivanja (usp. K. Detterbeck, Cartel Parties in Western Europe?, *Party Politics*, 11 (2), 2005, str. 173-191). Osnovnu ideju rada Katz i Mair su zajedno ili sa suradnicima razvili u nizu radova: P. Mair, *Party System Change: Approaches and Interpretations*, Clarendon Press, Oxford, 1997; R. Katz i P. Mair, The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies, u: R. Gunther, J. R. Montero i J. Linz (ur.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford University Press, Oxford, 2002; M. Blynt i R. Katz, From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party, *West European Politics*, 28 (1), 2005, str. 33-60.

ložaja u vlasti i preuzimaju odgovornost za rezultate vlade u sljedećim izborima”.³⁰ Stranačke elite se profesionaliziraju, proces odlučivanja centralizira, upravljačka i specijalizirana znanja izdvajaju pojedince u hijerarhiji, a članstvo postaje sve razbijenije. Stranke su postale “partnerstva profesionalaca, a ne udruge građana i za građane”.³¹ Isprepletenost stranke i države postignuta je suradnjom glavnih stranaka. One međusobno dijele državne resurse - financijska sredstva i položaje, zajednički ograničavaju nastanak novih političkih snaga i njihov ulazak u upravljački sustav, zakonski sebi osiguravaju medijski prostor kako bi oblikovale politički dnevni red i perpetuirale probleme koji ne mogu ugroziti njihovu reputaciju. U procesu kartelizacije političkog života glavne stranke oligopoliziraju politički prostor prikazujući se kao jedini ozbiljan izbor biračima. Kartelske su stranke krajnje udaljene od društva, njihove su predstavničke funkcije zamrle, programski se vrlo malo razlikuju, a u svakodnevnom funkcioniranju uglavnom se oslanjaju na državne izvore.

Slabljenje predstavničke funkcije stranaka povezano je s cijelinom procesa kartelizacije, ali prije svega s njezinom funkcionalnom i kompeticijskom dimenzijom³² - sve većim udaljivanjem stranaka od društva i njihova “uklapanja” u državu te s međustranačkom suradnjom kartelskih stranaka i isključenjem novih stranaka. Kartelske stranke izgubile su sposobnost za obavljanje predstavničke funkcije u društvu, jer su preusmjerivanjem djelovanja na obnašanje izvršne vlasti i oslanjanjem na državne izvore značajno smanjile uključenost stranačkog članstva i sa strankama povijesno povezanih socijalnih skupina u stranačkim aktivnostima. Mair je nazvao paradoksom odnos između predstavničke uloge stranaka i njihova rastućeg ukorjenjivanja u državi radi korištenja njezinih

³⁰ R. Katz i P. Mair, *Changing Models of Party Organization and Party Democracy*, str. 21.

³¹ P. Mair, *Party System Change*, str. 115.

³² Kod Katza i Maira mogu se uočiti tri dimenzije kartelizacije: 1. organizacijska - prevalat “stranke na javnom položaju” (nositelji javnih položaja dominiraju u stranačkim izvršnim organima i unutarstranačkom odlučivanju, stranački aktivisti imaju marginalan utjecaj, izborne kampanje organiziraju profesionalni stručnjaci) i vertikalna stratarhija (autonomija nacionalne stranačke razine u svim nacionalnim pitanjima, a lokalne razine u njezinu području); 2. funkcionalna - uključenost u izvršne funkcije vlasti i slabljenje vezanosti za društvene skupine, 3. kompeticijska - promijenjeni odnosi između suparničkih stranaka vođeni zajedničkom potrebom za očuvanjem dotoka državnih resursa (shvaćanje o zajedničkom interesu “političke klase” kao temelju kolektivnog djelovanja, smanjivanje konkurencije zajedničkim sudjelovanjem u podjeli državnih sredstava i položaja, sprječavanje pristupa novim akterima).

resursa i organizacijskog preživljavanja. Prema njemu političke su stranke sa stajališta predstavničke uloge “postale sve manje relevantne i izgubile su neke od svojih ključnih funkcija”, ali su u javnoj službi, na temelju svoje povezanosti s državom, postale “povlaštenije nego ikad”. Ta kombinacija javne povlastice i smanjivanja funkcionalne važnosti, prema Mairu, potiče popularno nepovjerenje i neraspoloženje prema strankama.³³ Naime, kartelizacija stranačkog sustava smanjivanjem konkurencije i ograničavanjem pristupa novim strankama može izazvati dalekosežan problem za zapadne stranačke demokracije jer građanima priječi izbor realne političke alternative i time otvara mogućnost da se populističke stranke s političke desnice za dio birača pojave kao njihovi stvarni predstavnici, a da se sve veći broj birača smatra nepredstavljivim i apstinira. Stalno se povećava jaz između birača i političara te postaje sve teže osiguravati legitimitet političkim odlukama, čime se ugrožavaju sami temelji demokracije. Smanjivanje predstavničke funkcije stranaka tako može imati dalekosežne posljedice za demokratski sustav.

Ti su opći uvidi dosad djelomično potkrijepljeni empirijskim nalazima iz nekoliko zapadnih demokracija, koji pokazuju da je proces kartelizacije neravnomjerno razvijen te da ima različita ishodišta i oblike u pojedinim zemljama. Uočeno je tako da je u Njemačkoj i Danskoj znatno poraslo oslanjanje glavnih stranaka na državne izvore potpore, veze s referentnim društvenim skupinama znatno su oslabile, čak se povećavaju sukobi između nekadašnjih saveznika, ali ipak još postoje utjecajna sindikalna krila unutar obiju njemačkih stranaka i još utjecajnija poslovna skupina unutar CDU, dok su u Danskoj sindikati ostali utjecajni partneri socijaldemokratima, a poslovne skupine imaju povlašten pristup konzervativcima. U Britaniji nije poraslo financijsko oslanjanje na državne izvore; Laburistička je stranka prekinula ovisnost o financijskoj potpori sindikata, posebno rastom donacija iz poslovnog sektora, ali je ostala organizacijski i financijski povezana sa sindikatima, dok je parlamentarna stranačka elita povećala svoju političku autonomiju ograničavajući utjecaj vođa sindikata i stranačkih aktivista na politiku.³⁴ Općenito, organizacijske veze s društvom posredstvom stranačkog članstva i interesnih grupa postale su slabije, ali nisu posve razorene. Između europskih stranaka postoje značajne razlike u stupnju prisutnosti tih veza. Zato proces kartelizacije stranaka na različite načine pogađa predstavničku funkciju stranaka.

³³ P. Mair, *Political Parties, Popular Legitimacy, and Public Privilege*, *West European Politics*, 18 (3), 1995, str. 54.

³⁴ K. Detterbeck, *Cartel Parties in Western Europe?*, str. 183-185.

Očito je da je predstavnička funkcija stranaka postala upitna te da je to povezano sa simbiozom glavnih stranaka s državom i oslanjanjem na državne izvore financiranja,³⁵ u čemu se izražava bit kartelizacije i nastajanja kartelske stranke. U empirijskom testiranju kartelske teorije uočeno je da se taj proces ne odvija pravolinijski i univerzalno, nego se razvija različitim intenzitetom i ima različita obilježja u različitim demokratskim zemljama. Neki mu uvjeti više pogoduju, a drugi ga ograničavaju. Različite političke tradicije i politička kultura, različiti izborni sustavi i politički režimi djeluju u smjeru ubrzanja ili usporavanja tog procesa. Otud pitanje može li se smanjivanje predstavničke funkcije u potpunosti objasniti teorijom kartelizacije i kartelske stranke. Ili je riječ o složenijem procesu promjene koji obuhvaća i promjenu stranačkog predstavništva? Nije li potrebno kombinirati uvide proizišle iz kartelske teorije s drugim uvidima koje pruža moderna politička sociologija?

Proces slabljenja predstavničke funkcije stranke ne može se shvatiti kao rezultat neke prirodne "oligarhijske" degeneracije stranaka niti "zavjere" vodstava stranaka kako bi održale svoju poziciju, kako često i ne posve bez osnove opisuje prijašnja "kartelistička" literatura, nego su mu uzroci u dubljim društvenim promjenama koje su zahvatile zapadna društva. Dio tih promjena može se razumjeti i iz novije kartelističke literature, koja je dalje razvila i proširila izvorna polazišta teorije kartelske stranke.³⁶ Međutim, uvjerljiva

---

³⁵ Ovdje se ne ulazi u raspravu o složenom problemu opravdanosti izravnih javnih potpora strankama. Naime, te potpore mogu biti opravdane i sa stajališta važnosti uloge stranaka u demokraciji, kao trošenje javnih sredstava za potporu ključne institucije u posredovanju konflikata i održanju stabilne demokracije, ali i sa stajališta da stranke trebaju dobiti javne potpore kako ne bi postale posve ovisne o privatnoj darežljivosti (korporacija i pojedinaca), a time i o njihovim posebnim interesima. Ako se stranke podupru javnim sredstvima, ne će biti toliko vezane za privatne donatore, nego mogu biti pristupačne i onima bez finansijskih sredstava, čime bi se unaprijedila kvaliteta demokracije. Usp. S. E. Scarrow, *Party Subsidies and the Freezing of Party Competition: Do Cartel Mechanisms Work?*, *West European Politics*, 29 (4), 2006, str. 621.

³⁶ U novijem radu napisanom u suradnji s Markom Blythom (Blyth i Katz, *From Catch-all Politics to Cartelisation*) Katz je znatno izmijenio i proširio izvornu teoriju kartelske stranke usmjerujući se primarno na suzivanje prostora politike na kojemu se stranke natječu te na potrebu stranaka da riješe probleme koordinacije koji su im endogeni u kontekstu egzogenih čimbenika (promjena u obliku stranke, sistemskih promjena u svjetskoj ekonomiji i promijenjenih ideja o pravou ulozi i funkciji vlade). Povijesni tipovi stranaka razvili su se u suočavanju s aktualnim problemom koordinacije - elitna ili kadrovska stranka bila je odgovor na "unutarnji" problem uspostave autoriteta stranačkog vodstva

se objašnjenja mogu dobiti ako suvremene društvene promjene povežemo s teorijom rascjepa. Mnogi su istraživači iz različitih teorijskih polazišta uočili da se moderna industrijska društva transformiraju u postindustrijska te da ta transformacija izaziva promjene u političkim vrijednostima, institucijama i akterima. Riječ je o dubokim promjenama u tehnologiji i strukturi rada, napose razvoju sustava masovnih komunikacija, koje su izazvale promjene u socijalnoj strukturi i strukturi vrijednosti suvremenih društava te utjecale na djelovanje različitih socijalnih i političkih aktera. Došlo je do značajnog opadanja udjela industrije, a rasta uslužnog sektora. Opao je broj manualnih radnika, a porastao je broj pripadnika novih srednjih klasa. Te su promjene djelovale na strukture društvenih rascjepa, ublažavajući jedne, a pojačavajući druge. Dominantni moderni rascjep, koji je određivao europske stranke do 1960-ih, naime rascjep rada i kapitala (radnika i poduzetničko-menadžerske elite), znatno je oslabljen, ali i ublažen presijecanjem s nekim drugim rascjepima. Pripadnici novih srednjih klasa nisu jače vezani ni za jednu stranku duž toga rascjepa, a mogu odlučujuće utjecati na ishod izbora, pa su se sve glavne stranke usmjerile prema njima. Proces globalizacije pojačao je te trendove. On je utjecao na razaranje socijalnih veza među pojedincima te oslabio dotad moćne interesne skupine, posebno sindikate. Fragmentacija i individualizacija suvremenih društava dovela je do značajnog slabljenja svih kolektivnih vrijednosti i ideologija te poduprla prevlast neoliberalne ideologije slobodnog tržišta. Te su promjene utjecale na političke stranke i njihov odnos prema sve heterogenijem biračkom tijelu.

---

među sljedbenicima u parlamentu, masovna stranka bila je odgovor na "vanjski" problem organizacije velikog broja aktivista nastao s mobilizacijom radničke klase, catch-all stranka sa svojom strategijom pribavljanja javnih dobara u zamjenu za izbornu potporu bila je odgovor na problem "mrežne" koordinacije između izvanparlamentarne organizacije masovne stranke i njezinih predstavnika u parlamentarnoj stranci, a kartelska je stranka odgovor na probleme catch-all politike, stvarnost globalizacije i rizik profesionalnih političara da u slučaju izbornog neuspjeha izgube posao od kojeg žive. Uspostava stranačkog kartela, u kojem se sudionici prešutno suglasuju da ograniče natjecanje politika, dobila je kredibilnost kroz eksteralizaciju odgovornosti (privatizacija usluga, neovisna središnja banka, jačanje EU), a poduprta je ideološkim uklonom prema neoliberalnoj ekonomiji i retorici globalizacije, što je omogućilo strankama da smanje očekivanja izbornog tijela i oslobode se ovisnosti o svojim tradicionalnim biračima te da izbornu natjecanje preorijentiraju na pitanja menadžerske kompetentnosti.

OBLIKOVANJE STRANAKA I STRANAČKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ

Neki od navedenih trendova uočavaju se i u novonastalim strankama i stranačkim sustavima zemalja srednje i istočne Europe. Njihov razvoj bio je specifičan i moguće ga je objašnjavati i iz perspektive teorije rascjepa i iz perspektive kartelske teorije. U dosadašnjim se istraživanjima pokazalo da je osobito teorija rascjepa pogodna za objašnjenje cjeline procesa promjene. Međutim, i kartelska teorija može pridonijeti razumijevanju nekih tendencija, posebno rastuće ovisnosti stranaka o državnim izvorima.³⁷ U usporedbi s drugim tranzicijskim zemljama, hrvatski je slučaj znatno složeniji, jer je uz slom starog komunističkog sustava, koji su imale i druge tranzicijske zemlje, i slom stare složene države, koji su imale tek neke zemlje, postojao i rat, koji je utjecao na oblikovanje stranaka i stranačkog sustava u znatnom dijelu tranzicijskog razdoblja. U daljnjem tekstu stoga ćemo upozoriti na neka obilježja procesa razvoja stranaka i stranačkog sustava koja su povezana s predstavničkom funkcijom stranaka.

U procesu demokratske tranzicije u Hrvatskoj mogu se uočiti tri posebna, ali povezana razdoblja, unutar kojih postoje specifične faze. Prvo razdoblje obilježava prijelaz u demokratski sustav i proces državnog osamostaljenja Hrvatske, a traje od XI. kongresa SK Hrvatske u prosincu 1989. kad je prihvaćen višestranački sustav do polovine prosinca 1991. kad je sklopljeno primirje s JNA, nakon kojega su postrojbe JNA napustile Hrvatsku, pa je ona faktično stekla punu suverenost. Drugo razdoblje obilježava stvaranje autoritarnog sustava povezano s diplomatskim i vojnim naporima za uspostavljanje suvereniteta na cijelom teritoriju, a traje od međunarodnog priznanja Hrvatske u siječnju 1992. do smrti predsjednika Tuđmana u prosincu 1999. Treće razdoblje obilježava proces demokratske konsolidacije, a traje od parlamentarnih izbora u siječnju 2000. kad su pobijedile opozicijske stranke. U svakom od tih razdoblja mogu se uočiti specifične faze. U prvom razdoblju postoje dvije jasno omeđene faze: faza do pobjede HDZ-a na izborima i konstitucije nove vlasti te faza od srpske

---

³⁷ Usp. I. van Biezen i P. Kopecky, On the Predominance of State Money: Reassessing Party Financing in the New Democracy of Southern and Eastern Europe, *Perspectives on European Politics and Society*, 2 (3), 2001, str. 401-429; A. Szczerbiak, Cartelisation in Post-Communist Politics: State Party Funding in Post-1989 Poland, *Perspectives on European Politics and Society*, 2 (3), 2001, str. 431-451.

pobune u Hrvatskoj, agresije JNA i rata. U drugom razdoblju mogu se također izdvojiti dvije faze: faza do 1995. i operacije Oluja, kad je vojno oslobođen najveći dio Hrvatske, te faza od parlamentarnih izbora 1995. U trećem razdoblju može se razlikovati faza vlasti opozicijske koalicije te faza od studenoga 2003. i ponovnog dolaska HDZ-a na vlast. Svako od razdoblja i njihovih posebnih faza ima svoje specifičnosti koje su se izrazile u obilježjima političkog sustava, a unutar toga u stranačkom sustavu, obilježjima stranaka i načinu ostvarivanja njihove predstavničke funkcije. Na temelju dosadašnjih proučavanja i analiza demokratske tranzicije, potkrijepljenih podacima empirijskih istraživanja ili nastalih na temelju njih,³⁸ mogu se rekonstruirati neka obilježja razvoja stranaka i stranačkog sustava koja se odnose na njihovu predstavničku funkciju.

U prvom razdoblju pod utjecajem primijenjenog većinskog izbornog sustava, odnosno njegovih disproporcijских učinaka, uspostavljen je dvostranački sustav, koji je u drugom dijelu toga razdoblja počeo prerastati u sustav s dominantnom strankom. Na uspostavu takvog sustava presudan je bio utjecaj strukture rascjepa i stranačkih sukoba temeljenih na tome.³⁹ U izborima 1990. dominantan je

---

³⁸ Usp. M. Kasapović, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, Alinea, Zagreb, 1993; M. Kasapović, *Demokratska tranzicija i političke stranke*; M. Kasapović, *Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj 1990-2000*, u: M. Kasapović (ur.), *Hrvatska politika 1990.-2000.*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2001; N. Zakošek, *Struktura biračkog tijela i političke promjene u siječanjanskim izborima 2000.*, u: M. Kasapović (ur.), *Hrvatska politika 1990.-2000.*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2001; N. Zakošek, *Politički sustav Hrvatske*; G. Čular, *Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava*, u: M. Kasapović (ur.), *Hrvatska politika 1990.-2000.*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2001.

³⁹ Nenad Zakošek, koji je prvi u nas izložio i primijenio teoriju rascjepa, smatra da su u postsocijalističkim društvima, posebno u Hrvatskoj, tri rascjepa temeljna: teritorijalno-kulturni, ideološko-kulturni i socio-ekonomski. Teritorijalno-kulturni rascjep (ili rascjep centar-periferija) nastao je kao rezultat dugog povijesnog sukoba oko stvaranja hrvatske države u kojemu se suprotstavljaju opcije stvaranja samostalne hrvatske države i opcije integracije Hrvatske unutar širih državnih zajednica. On obuhvaća sukobe oko određenja granica države (teritorijalnih i simboličkih), a uključuje i unutarnji etnički sukob hrvatske većine i srpske manjine te kulturni sukob između zagovornika različitih tipova nacionalne integracije i nacionalnog identiteta. Ideološko-kulturni rascjep (rascjep tradicionalizam-modernizam) nastao je kao rezultat sukoba u procesu hrvatske modernizacije između zagovornika sekularizirane kulture i obrazovanja i zagovornika posebnog položaja i kulturne hegemonije Katoličke crkve. On obuhvaća sukobe oko kulturne i obrazovne politike između religiozno-tradicionalističkih i sekularno-modernističkih ideoloških koncepcija i aktera. Socio-ekonomski rascjep (rascjep rad-kapital, politička

bio tradicionalni rascjep centar-periferija te u manjoj mjeri s njim povezani nov rascjep poredak-protuporedak (ideološki izražen u oprjeci socijalizam-protusocijalizam) oko kojeg su se posve sučelila tri bloka: desni blok na čelu s HDZ-om te centristička Koalicija narodnog sporazuma, kao dva oporbena bloka, bezostatno su zastupali državno osamostaljenje Hrvatske, dok je SKH-SDP na čelu lijevog bloka stare vladajuće elite, kojom su dominirali reformni političari, bio vezan za održanje, makar značajno reformiranog, federalnog sustava. U izborima se pokazalo da su dva oporbena bloka zajedno osvojila apsolutnu većinu glasova (57,2 posto), ali je velik nerazmjer u odnosima snaga između njih (41,9 posto glasova HDZ, a 15,3 posto glasova Koalicija) u uvjetima većinskog izbornog sustava doveo do velike mandatne pobjede HDZ-a (59,5 posto zastupničkih mandata) i marginalizacije Koalicije (6 posto mandata). S druge strane, lijevi blok je s više od trećine glasova (35 posto) dobio manje od 30 posto mandata (28,8 posto). Upostavljen je dvostranački sustav s asimetričnim obilježjima.⁴⁰ HDZ je time stekao puni izborni i politički legitimitet, pa je mogao preko svojih članova samostalno donositi odluke i istupati u federalnim institucijama i u odnosima s drugim članicama federacije predstavljajući, kao protransformacijska (protusocijalistička) i državotvorna stranka, interese hrvatske većine. Međutim, SKH-SDP i lijevi blok imao je značajan opozicijski potencijal.

Ubrzanjem državnog osamostaljenja Hrvatske te izbijanjem srpske pobune ljeti 1990. mijenja se struktura rascjepa, pa se rascjep centar-periferija sve više iskazuje u obliku teritorijalno-etničkog rascjepa između većinske hrvatske i manjinske srpske zajednice. SKH-SDP i lijevi blok time gube svoje dosadašnje uporište i predstavničke funkcije, a SKH-SDP, nastavljajući svoju reformsku transformaciju, napušta vezanost za postojeći ustavni model federacije. Lijevi blok se raspada, a od transformiranog SDP-a otpadaju dijelovi članstva i zastupnika, prvo Srba, a onda i regionalno usmjerenih (npr. u Istri), pa ta stranka

---

redistribucija-slobodnopoduzetnička orijentacija) nastao je u procesu tržišno-kapitalističke transformacije hrvatskog društva i vezan je za interesne sukobe između zagovornika suprotstavljenih koncepcija alokacije ekonomskih resursa (tržišne ili državne). Obuhvaća sukobe u vezi s posljedicama redistribucije resursa u procesu privatizacije između dobitnika i gubitnika privatizacije te sukobe u vezi s posljedicama tržišne liberalizacije između tržišno povlaštenih (poduzetničko-menadžerskih) skupina i ugroženih socijalnih skupina. Usp. N. Zakošek, Ideološki rascjepi i stranačke preferencije hrvatskih birača, u: M. Kasapović, I. Šiber i N. Zakošek, *Birači i demokracija*, Alinea, Zagreb, 1998, str. 30-31; N. Zakošek, *Politički sustav Hrvatske*, str. 86-90.

⁴⁰ Usp. M. Kasapović, *Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske*, str. 46-47.

praktično gubi dotadašnji status druge (i glavne opozicijske) stranke unutar stranačkog sustava (što će se izraziti u izborima 1992. kad ona jedva prelazi izborni prag od 5 posto te postaje peta po snazi parlamentarna stranka), čime se dvostranački sustav mijenja. Istodobno, HDZ je u uvjetima srpske pobune i miloševićizacije saveznih institucija, posebno vojske, ojačavao svoj predstavnički potencijal kao predstavnik interesa hrvatske etničke većine te je nakon raspada lijevog bloka i slabljenja SDP-a zauzeo hegemonijsku poziciju u stranačkom sustavu. No radikalizacija srpsko-hrvatskog sukoba i otvorena agresija JNA na Hrvatsku ljeti 1991. prisilit će tu stranku da pristane na formiranje koalicijske Vlade demokratskog jedinstva kao izraza hrvatskog nacionalnog konsenzusa u obrani državne neovisnosti. Napokon, Koalicija se raspala te su se počele profilirati liberalna i narodnjačka stranka, a izvan toga pravaška i seljačka stranka. No njihovo je oblikovanje bilo sporo i nijedna od tih stranaka, duž linije glavnog društvenog rascjepa, nije mogla ugroziti hegemonijsku poziciju HDZ-a.

U drugom razdoblju, početak kojeg se može označiti međunarodnim priznanjem Hrvatske i izborima za Zastupnički dom 1992, u potpunosti je uspostavljen stranački sustav s dominantnom strankom, koji će potrajati do kraja 1999.⁴¹ Ključni akter sustava bio je Predsjednik Republike i HDZ-a, koji je arbitrarno usmjerivao i državu i stranku. Zbog takvog načina funkcioniranja HDZ se nedosljedno i sporo transformirao iz nacionalnog pokreta u političku stranku te je trajno zadržao klijentelistički karakter, kako u odnosu prema različitim interesnim skupinama poteklim iz rata, koje je oblikovao i predstavljao, tako i u odnosu prema moćnoj skupini dobitnika privatizacije.⁴² Uz to, HDZ je po nekim obilježjima postao kartelska stranka: isprepletanje stranke s državom, oslanjanje na državne izvore, kontrola medijskog prostora, ograničavanje pristupa drugim strankama, slabljenje konkurentskih stranaka, prije svega izazivanjem rascjepa u njima upotrebom državnih izvora (novac,

⁴¹ M. Kasapović, *Demokratska tranzicija i političke stranke*, str. 173.

⁴² HDZ se iz nacionalnog pokreta transformirao u karizmatično-klijentelističku stranku, koja je politički oblikovala i predstavljala moćne klijentelističke skupine, organizirane u mnogobrojne i utjecajne interesne saveze (veterana, dragovoljaca, invalida, prognanika i izbjeglica, povratnika i drugih), "čije je djelovanje obilato dotirano iz državnog proračuna i koje su bile pod paternalističkim nadzorom države" (M. Kasapović, *Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj 1990-2000*, str. 22-23). Uz to, HDZ je dugoročno uspostavio klijentelistički odnos s većinom dobitnika u privatizaciji, koji se uglavnom oslanjaju na tu stranku kao predstavnika i zaštitnika svojih interesa, a ona na njih kao izvor svakovrsne potpore.

položaji).⁴³ Nakon parlamentarnih izbora 1992. HSLS je stekao status druge parlamentarne stranke, a izbori 1995. najavili su uspon SDP-a. Disproporcijski učinci u odnosu glasova i mandata izazvali su visoku nadpredstavljenost HDZ-a, iako je ona 1995. bila manja nego 1992, ali je njegova izborna i politička nadmoć poglavito proizlazila iz njegove hegemonijske pozicije na hrvatskom polu glavnog društvenog rascjepa između centra i periferije koji se od 1992. iskazivao kao unutarnji teritorijalno-etnički rascjep većinske i manjinske nacionalne zajednice (hrvatsko-srpski etnički rascjep) i kao novi rascjep centralizma i decentralizma. U cjelini, pozicija stranaka i njihov predstavnički profil povezani su sa strukturom rascjepa i promjenama u njoj. HDZ je uspostavio svoju dominaciju kao predstavnik političkih interesa hrvatske etničke većine, a ideološki se profilirao kao integralnonacionalistička stranka koja predstavlja tradicionalističke, kršćansko-konzervativne vrijednosti i identitet. Poziciju druge najjače stranke zauzeo je HSLS, jer se duž rascjepa tradicionalizam-modernizam uspostavio kao predstavnik modernijih nacionalno-liberalnih vrijednosti i identiteta. U tom se razdoblju posve političko-ideološki profilirao IDS kao glavna regionalna stranka, koji se duž unutarnjeg rascjepa centralizam-decentralizam uspostavlja kao predstavnik interesa istarske regije i time regionalnointegralistička stranka. Međutim, nakon izbora 1995. veće značenje dobile su političke polarizacije duž ideološko-političkog rascjepa između nacionalizma i okcidentalizma (kao oblik rascjepa između tradicionalizma i modernizma) i socio-ekonomskog rascjepa između dobitnika i gubitnika privatizacije u obliku kojeg se uglavnom iskazivao tradicionalni rascjep između kapitala i rada. Nakon kraja rata i mirne reintegracije okupiranih područja u državni poredak, socio-ekonomski je rascjep jačao, dok je prvi rascjep slabio. S rastom socio-ekonomskog rascjepa raste politički potencijal i predstavnička funkcija stranaka usredotočenih na interese posebnih društvenih skupina: HSS-a kao predstavnika interesa seljaštva i zaštitnika tradicionalnih vrijednosti seoskog načina života te SDP-a kao predstavnika interesa urbanih radnih skupina i proeuropskih, kozmopolitskih vrijednosti.

U trećem razdoblju, nakon izbora u siječnju 2000, promijenili su se odnosi među strankama i tip stranačkog sustava. HDZ je doživio poraz, ali je ostao mandatno najjača stranka, a dotadašnja opozicija, u kojoj je najjača stranka postao SDP, formirala je koalicijsku vladu koja je imala dvotrećinsku većinu.

---

⁴³ Ta je politika u 1990-ima najviše bila primjenjivana na HSLS-u, ali i na HSS-u (npr. u vrijeme tzv. zagrebačke krize 1997).

Kako su glavne stranke koalicije dijelile proeuropske, modernističke i sekularne vrijednosti (s iznimkom HSS-a, koji je ideološko-kulturno bio bliži HDZ-u) te pripadale istom polu u sukobima duž socio-ekonomskog rascjepa između gubitnika i dobitnika privatizacije, koalicijska je vlada mogla poduzeti ustavnopolitičku reformu sustava i uspostavu parlamentarnog sustava, delegitimirati sustav klijentelizma i korupcije te voditi politiku uključivanja u europske integracije. Zbog stalnih unutarnjih sukoba, zasnovanim na ideološko-kulturnim i interesnim razlikama, stranke koalicije doživjele su pad potpore te je na izborima u studenome 2003. HDZ ponovo osvojio vlast, a SDP je ostao druga najjača stranka. Te su dvije stranke postale ključni kolektivni akteri, ali nijedna nema takvu potporu da može samostalno obnašati vlast, pa im treba koalicija (ili vanjska potpora) s nekim strankama na lijevom i desnom centru i desnici (HNS, HSS, HSP). Iako je u osnovi ostao kljentalistička stranka s kartelskim obilježjima, HDZ je započeo ideološko-političku modernizaciju u smjeru moderne konzervativne stranke, smještene na kapitalskoj strani socio-ekonomskog rascjepa kao predstavnik interesa povlaštenih skupina (poduzetnika, menadžera, državnih službenika) te na tradicionalističkom polu ideološko-kulturnog rascjepa kao predstavnik tradicionalnih kršćanskih vrijednosti i identiteta. Započevši u 1990-ima modernizaciju u smjeru socijaldemokratske politike "trećeg puta", koja sadržava snažna kartelska obilježja,⁴⁴ SDP je u doba koalicijske vlade razvio neka obilježja kartelske stranke: oslanjanje na državne (i paradržavne) resurse, izdvajanje elite, poticanje cijepanja konkurenata.

Nakon izbora 2000. i 2003. konsolidiran je stranački sustav zasnovan na složenoj strukturi društvenih rascjepa. Pri tome, tri su rascjepa određujuća za političke polarizacije i oblikovanje političkih stranaka: teritorijalno-kulturni rascjep između centra i periferije (izražen u polarizacijama centralizma i decentralizma, euroskepticizma i europeizma) ideološko-kulturni rascjep između tradicionalizma i modernizma (polarizacije ruralne i urbane, religiozne i sekularne, etnocentričke i kozmopolitske orijentacije i vrijednosti) te socio-ekonomski rascjep između kapitala i rada (polarizacije menadžmenta i radnika, dobitnika i gubitnika privatizacije i tranzicije, slobodnotržišne i državnoredistribucijske orijentacije). Dok je u prvom razdoblju dominirao teritorijalno-kulturni rascjep, a u drugom razdoblju uz njega je zadominirao ideološko-kulturni rascjep, u trećem razdoblju sve više jača socio-ekonomski rascjep. Trajnija stabilizacija strukture rascjepa i konsolidacija interesno-vrijednosnih konstelacija oblikova-

---

⁴⁴ Usp. M. Blyth i R. Katz, *From Catch-all Politics to Cartelisation*, str. 46-48.

nih na temelju njih može pridonijeti jačem ukorjenjivanju političkih stranaka u društvu i razvijanju njihove predstavničke funkcije, što bi moglo omogućiti dovršenje procesa oblikovanja političkih stranaka i konsolidacije stranačkog sustava. Istodobno, tendencija kartelizacije političkog sustava djeluje u drukčijem smjeru. Naime, glavne stranke sve su više uključene u državu i ovisne o državnim i paradržavnim izvorima (javna poduzeća) te nastoje ograničiti konkurenciju u stranačkom sustavu, čak poticanjem cijepanja drugih stranaka. To je dijelom utjecalo na povećanje klijentelizma i korupcije te na ograničavanje političkog prostora novim konkurentima. Stranke se nastoje prikazati dezideologiziranim i centrističkim, nastupaju sa specifičnom retorikom rješavanja problema i ostvarivanja projekata, što vodi sve većem ujednačivanju stranačkih ideologija, programa i politika.

ZAKLJUČAK: PREDSTAVNIČKA FUNKCIJA I BUDUĆNOST STRANAKA

Političke se stranke danas nalaze u paradoksalnom položaju. S jedne strane, glavne stranke u europskim zemljama po mnogim su elementima u krizi. Jedan je od njih i tendencija kartelizacije. S druge strane, čak se i zastupnici kartelske teorije slažu da su stranke nezamjenjive. U spomenutom članku Katz i Mair su ustvrdili da značenje stranaka ne opada, one ostaju ključni kolektivni akteri. Paul Webb govori o "dvosmislenoj krizi" stranaka u modernoj demokraciji, koja je povezana s proturječnom pozicijom u koju su došle suvremene stranke: s jedne strane one su zapostavile svoju ključnu predstavničku funkciju, a s druge strane one su i dalje jedini legitimni mehanizam za obavljanje te funkcije. Postoji rašireno uvjerenje da stranke ne obavljaju dobro svoju predstavničku funkciju artikulacije i agregacije interesa. To se uvjerenje javlja kad postoji raširen osjećaj da je parlamentarno predstavništvo neadekvatno za neke socijalne ili političke skupine. U mnogim zemljama postoji jako uvjerenje da njihove parlamentarne stranke ne daju adekvatnu predstavljenost za neke ključne socijalne skupine kao što su žene i etničke manjine. Još je veći izazov za stranke kao mehanizme predstavničkog povezivanja raširena percepcija da su one izložene izazovu alternativnih izvora artikulacije interesa. Slabljenjem tradicionalnih rascjepa, stranke više nisu povezane s posebnim socijalnim skupinama ili zajednicama - klasa, religijske denominacije, regionalne ili etničke povezanosti. Moderne stranke, posebno one glavne, sve se više bore za glasove vrlo heterogenih blo-

kova pristalica i zadatak agregiranja tako raznovrsnih interesa izgleda gotovo nemoguć. Jedna je od posljedica da suvremene stranke sve više prema takvim biračima dolaze s *catch-all* programima, koji im onemogućuju smislene izbore. Kako se stranke bore za učinkovito agregiranje interesa, zadatak interesne artikulacije može postati individualiziran, s građanima koji preferiraju sudjelovanje u skupinama zaokupljenim jednim pitanjem ili socijalnim pokretima. Iako opadanje orijentacija na pristalice koincidira s rastom aktivizma interesnih grupa, istraživanja pokazuju da privezanost uz aktivnost grupa može biti više poticajna nego ometajuća za privrženost strankama. Naime, dok interesne skupine ili medijski akteri mogu biti jednako učinkoviti ili čak učinkovitiji u artikulaciji posebnih zahtjeva i stavljanja pitanja na politički dnevni red, ostaje činjenica da samo političke stranke mogu legitimno obavljati ključnu funkciju agregacije zahtjeva u više ili manje koherentne programske političke pakete u demokratskom kontekstu. Iako je taj zadatak postao sve težim, očito je da stranke ostaju središnje institucije za njegovo obavljanje.⁴⁵ Ipak, takva je njihova pozicija ugroženija nego ikad. U suvremenoj demokraciji nestranački kanali predstavljanja sve se više osamostaljuju od stranaka, pa se izražavanje društvenih interesa i zahtjeva uglavnom zbiva izvan stranačkog svijeta, a stranke se više svode na “hvatanje” socijalnih signala koji se posvuda šire.

Pitanje je koliko je dugo održiva proturječna, paradoksalna pozicija stranaka. Mogu li današnje stranke, koje imaju snažna kartelska obilježja i u kojima je predstavnička funkcija oslabila, ostati središnje institucije i koje to posljedice može imati za demokratske poretke? Kartelizirane stranke značajno su utjecale ne samo na suzivanje predstavničke funkcije stranaka nego i na ograničavanje liberalne demokracije. Zamjena karteliziranog, nepredstavljajućeg tipa stranke s nekim novim tipom, koji će izraziti demokratske potencijale političkih stranaka može utjecati na obnavljanje liberalne demokracije. Koliko je takav razvoj ostvariv? Koliko je realno očekivati pojavu novih demokratskih “masovnih” stranaka? Mogu li se takve stranke pojaviti izvan sadašnjeg već djelomično karteliziranog stranačkog sustava, iz prostora relativno marginaliziranih i isključenih stranaka? No, to je prostor političkih parijskih, nastao sustavnim etiketiranjem drukčijeg, ne-centrističkoga. Realnije je očekivati nove stranke iz transformacije postojećih. Nove predstavničke demokratske stranke mogu se oblikovati u procesu transformacije nekih od postojećih stranaka, koje su manje izložene kartelizaciji ili u kojima postoje snažni nekartelski potencijali.

---

⁴⁵ P. Webb, *Political Party and Democracy*, str. 638-639.

Međutim, za takvu je promjenu potrebna značajnija promjena u socijalnoj strukturi i dominantnoj ideologiji modernih društava, koja bi izvanjski potaknula transformaciju stranaka i stranačkog sustava u novom smjeru.

Summary

Slaven Ravlić*

TRANSFORMATION OF REPRESENTATIVE FUNCTION OF POLITICAL PARTIES

The article analyses causes and consequences of the decreasing importance of the representative function of political parties. The author tries to explain the process from the viewpoint of two modern theories of party transformation: cleavage theory and theory of cartelization. Based on the examples of party development in Western Europe and the emergence of parties and party system in Croatia, the author shows that the representative function of parties has been shaped and transformed in correlation with the development and transformation of parties and party systems. These changes have resulted in a controversial position of parties: due to their increasing separation from society and incorporation into the state, they have ceased to perform their former basic function of representing social interests, which weakened their social legitimacy on the one hand, while they retained the role of the key collective agents on the other. This position is untenable in the long run, because it leads not only to the disappearance of representative functions of parties but also to a party crisis which jeopardizes the whole system of liberal democracy.

Key words: representative function, cleavage theory, theory of cartelization, transformation of political parties

---

* Slaven Ravlić, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb

Zusammenfassung

Slaven Ravlić **

DER WANDEL DER REPRÄSENTATIVFUNKTION
POLITISCHER PARTEIEN

In der vorliegenden Arbeit werden Ursachen und Folgen des Bedeutungsverlustes der Repräsentativfunktion politischer Parteien untersucht. Es wird versucht, diesen Prozess vom Blickwinkel zweier moderner Theorien zum Parteienwandel, der Cleavage-Theorie und der Kartelltheorie, zu erhellen. Am Beispiel der Parteienentwicklung in den westeuropäischen Ländern sowie der Entstehung der Parteien und des Parteiensystems in Kroatien wird aufgezeigt, dass sich die Repräsentativfunktion der Parteien in Abhängigkeit von Entwicklung und Wandel der Parteien und des Parteiensystems ausgestaltete und veränderte. Diese Veränderungen brachten die Parteien in eine widersprüchliche Position: Einerseits haben sie mit zunehmender Entfernung von der Gesellschaft und Verankerung im Staat ihre einst grundlegende Funktion der Vertretung gesellschaftlicher Interessen aufgegeben, was zu einer Schwächung ihrer gesellschaftlichen Legitimität führte, andererseits behielten sie trotzdem die Rolle zentraler kollektiver Akteure bei. Langfristig ist diese Position unhaltbar, weil sie nicht nur den Wegfall der Repräsentativfunktion, sondern auch eine Parteienkrise herbeiführen und das gesamte System der liberalen Demokratie gefährden würde.

Schlüsselwörter: Repräsentativfunktion, Cleavage-Theorie, Kartelltheorie, Wandel politischer Parteien

---

** Dr. Slaven Ravlić, Dozent an der Juristischen Fakultät in Zagreb, Trg maršala Tita 14, Zagreb